

'היכי דמי מסוכנת? אמר רב יהודה אמר רב: כל שמעמידין אותה ואינה עומדת' – פשוט הדברים מורים שמעמידים אותה בידיים, ואינה נשארת עומדת. ומכאן שאם נשארה עומדת – אינה בכלל 'מסוכנת'. וכן נראה מסימטת הראשונים והשלחן ערוך. (נמוקי הגרי"ב, בסוף המסכת). ואולם הרמ"א (יו"ד יו"א) הביא מהכלבו בשם הראב"ד לפרש, שבאים להעמידה בגערה או במקל – ואינה נעמדת. אבל אם העמידה בידיים, הגם שהיא נשארת עומדת, אין זו הוכחה שאינה מסוכנת.

והוסיף ה'תבואות-שור' לפי זה, שאפילו אם העמידה בידיים והלכה – לא יצאה מחזקת מסוכנת, כי נקל יותר ללכת מאשר לקום ולעמוד מעצמה. והגרי"ב (שם) חולק על דין זה. ('ועמדתי מרעיד אשר החליט הדבר מצד הסברא ולא כן הוא... אם כן בהלכה הלוך יפה, אף שהעמידה אחרים, ברור להלכה ולמעשה דמוציא מכלל מסוכנת – אם כי דקשה לחלוק על התבואות-שור שהיה יחיד בדורו, כמו שכתב בנדוע ביהודה בחדושי יו"ד – אולי כתב זה דרך עיון לעורר לב המעיין והמעייין יכריע').

(כתב שם 'ראיה מוכרחת שאין עליה תשובה', שהליכה מוציאה מידי מסוכנת, דלא כהתבואות שור, משיטת הפוסקים (ש"ך נח סק"ו. ודלא כב"ח) שהנפלה שהעמידה והלכה ד' אמות הלוך יפה – אין חוששים לה, הגם שאין מועיל שם בדיקה ע"י עמידתה במקל או בגערה, אם כן כל שכן כאן שמועילה עמידה ע"י מקל וגערה, ודאי שתועיל הליכה. וצריך עיון בראיתו, כי הנה התבו"ש שאוסר בהליכה, ודאי מדבר בבהמה שלא נעמדה מעצמה ע"י מקל וגערה, שאל"כ אינה בחזקת מסוכנת כל עיקר, ועל אופן כזה כתב שאם העמידה והלכה, לא יצאה מחזקתה. ואילו שם אין מפורש בפוסקים אופן כזה, ואכן י"ל שבהמה שנפלה ולא נעמדה ע"י גערה ומקל, לא יועיל שיעמידה בידיים ותלך).

*

וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה בגימטריא: 'ויבא איסור נבילה יחול על איסור חלב. נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא (עם הכולל) בגימטריא: ויבא איסור טריפה ויחול על איסור חלב. (גליונות קהלות יעקב)

דף לח

הערות וצינונים

'אמר רב ענן: לדידי מפרשא לי מיניה דמר שמואל...'. – על מאמרי רב ענן משמו של שמואל בש"ס, (ועל הכינוי 'מר שמואל'), ושאר מאמריו – ע' במצוין בב"ב לח.

'אלא אי אמרת בסוף שחיטה, ליחוש דלמא בתחלת שחיטה זינקת' – כתב הרשב"א שרבא יפרש 'מצא כתלים מלאים דם' – כתלי הבית, ולפי מיקום הדם בכתלים ניתן לדעת אם בתחילת השחיטה ניתן או בסופה. וכגון שזזה הבהמה לפני גמר השחיטה למקום אחר. (או ע"י אומדן המקום, אם למטה או למעלה, כמוש"כ רש"י).

(הרא"ה בבדק-הבית (ב"ב ש"ג) חלק על כך, שכל כגון זה היה לפרש בגמרא. ופרש שם בדרך אחרת, שרבא יפרש שר"ש חולק וסובר שזינוק עדיף מפירכוס, ואפילו בתחילת השחיטה. והתוס' פרשו שלדעת רבא אין חוששין לזינוק בתחילת השחיטה, שאינו מצוי אלא בסופה. (וכ"כ רבנו ירוחם והטור). והרשב"ש כתב שרבא יפרש שזינוק עדיף, ולשון 'עד' קאי ארישא, ע"ש).

(ע"ב) 'או עז – פרט לנדמה' – הרמב"ם כתב (איסורי מזבח ג,ה) שה'נדמה' הרי הוא כבעל מום, 'שאינן לך מום קבוע גדול מן השינוי'. ולפי זה יש לשאול מדוע הוצרכנו מיעוט מיוחד שנדמה פסול לקרבן, הלא הוא בעל מום?

ויש לומר שהמיעוט נצרך בשביל מעשר בהמה, שחל אף על בעל-מום, וכן לענין תמורה, שבעל-מום נתפש בתמורה. וגם בשני אלו שהמום אינו פוסל, ב'נדמה' לא חלה הקדושה, וכדין כלאים ויוצא דופן. ('חדושי הגר"ח על הש"ס'. ע"ע מהרי"ט אלגוי – בכורות פ"ו נ; רדב"ז – לשונות הרמב"ם, קב).

על עניני כלאים ונדמה – ע"ע במובא בב"ק עח.

'אי אמרת בשלמא בעינן חיותא בסוף לידה, היינו דאיצטריך קרא למעוטי, אלא אי אמרת לא בעינן חיותא בסוף לידה, למה ליה, מכי יולד נפקא?' – פרש רש"י, אלא שמע מינה, כל דבר שצריך חיות, צריך שיהא בו חיות בגמר הדבר. ואינו מובן, הלא ביתום תלוי הדבר בכך שיהא לו רגע אחד תחת אמו, הלכך צריך שתחיה רגע אחר לידה, אבל כאן אין צורך שתחיה אחר שחיטה. ואפשר לפרש שבשעת גסיסה שכבר אבדה האם כח הדוחה כטבע הלידה, והולד יוצא מעצמו, כמו שיוצא לאחר מיתה – זו אינה נקראת לידה, והתמעט מכי יולד. ואם כן, אי אתה יכול לקיים מיעוט ד'יתום' אלא באופן שהאם הולידתו בכח החי כטבע הלידה.

והנה שורש השאלה אם די פרכוס באמצע השחיטה או צריך פרכוס בסופה, הוא, האם אפשר לאפיסת החיים להתרחש באופן פתאומי, כי אז אין מועיל פרכוס באמצע השחיטה, שאין בזה הוכחה שהיתה בחיים בגמר השחיטה. או שמא לעולם האפיסה מתנהלת לאט, והפרכוס שבאמצע השחיטה מעיד על המשכת החיות עד גמר השחיטה.

וזה שהוכיח רבא שאפשר לאפיסה פתאומית, כי אם היא מתנהלת אט אט, על כרחך כשהולידה את בנה בטבע האם, תימשך החיות אחר הלידה ואין זה 'יתום', שהרי אין לך פרכוס גדול מן הלידה כשהיא כטבעה. ואם משום שכבר אבדה סגולת ההולדה קודם גמר הלידה – הוי 'יוצא דופן' ואין צורך במיעוט מיוחד ליתום. (חזון איש – ג,ה. (וע"ע בחדושי הנצי"ב).

א. לכאורה משמע לפי זה, (וגם בלאו הכי נראה כן מצד הסברא), שהשוחט את המסוכנת בסכין רעה, כענין שאמרו (לב) מוליד ומביא אפילו כל היום כולו – ופרכסה באמצע השחיטה, אין כאן סימן המועיל להכשירה, שהרי אפשר ואפשר שניטלה נשמתה קודם גמר השחיטה. (ונראה שכן הוא הדין אף לרנב"י שאמר 'תחילת שחיטה' – שאם שהה הרבה בשחיטה, אין כאן סימן). וכן משמע בחדושי רבי משה קזיס (עמ' 32), שלכו"ע צריך שתהא כל חיות הבהמה בה בסוף השחיטה.

ואפשר שלכן קיבל רב חסדא מרבתיזו בלשון 'סוף שחיטה' – שצריך עכ"פ שהפרכוס יהא סמוך לסוף.

ב. ע' בשו"ת דובב מישרים (ח"א כו) במה שכתב להוכיח מסוגיתנו, שאם יצא ראשו דרך רחם והשאר דרך דופן – הרי זה בכלל 'יוצא דופן'.

זעוף – אפילו לא רפרף אלא גפו (הרי"ף ועוד גורסים: עינו) **ולא כשכש אלא זנבו – הרי זה פירכוס'** – הוא הדין בבהמה, כשכוש הזנב הרי הוא כפירכוס, כמו ששנינו במשנה, אלא נקט חידוש בעוף, שאעפ"י שדבר קל הוא לכשכש בזנבו – הרי זה סימן המורה על חיות. (רמב"ן רשב"א ר"ן ורא"ש, ועוד). ויש מי שכתב שלהלכה אין כשכוש הזנב מועיל אלא בעוף. (ריא"ז. וכ"כ בבית יוסף בדעת הרמב"ם. וע' בחדושי הנצי"ב. וכן היא דעת ר' אלעזר בר' יוסי בברייתא דלעיל.

וכתבו הפוסקים האחרונים שהעיקר להלכה כדעה ראשונה. עש"ך וט"ז ובאר היטב – יו"ד יז).

'מאי קמ"ל, כולו תננה' – אם תאמר מאי קושיא, והלא קיימא לן (בכתובות עו. ועוד) כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו חוץ משלשה מקומות, ואם כן הוצרך רבא להשמיענו שהלכה כחכמים ולא כרשב"ג? – מכאן כתב המהרש"א (לו:): להוכיח שהגרסה הנכונה במשנתנו 'רבן גמליאל' ולא 'רשב"ג', ואכן כן היא גרסת שאר הראשונים. (רי"ף, רא"ש, תוס', רשב"א).

(א.) לכאורה נראה לדחות ההוכחה מכאן, שאם זהו חידושו של רבא, היה לו לומר בקיצור 'הלכה כחכמים', וזהו שהקשו מאי קמ"ל בהבאת מתניתא המפרטת, הלא כולו תננה בדברי חכמים במשנה. (ובלא"ה י"ל כמוש"כ הראשונים בכ"מ שפעמים הוצרך לפסוק הלכה כרשב"י אעפ"י שהלכה כמותו, כאשר לא מסתבר טעמו – עתוס' בכורות כג: ועוד).

ב. בספר 'נפש חיה' (להגר"ר מרגליות, או"ח ע, ג) כתב לדחות דברי המהרש"א על פי מה שהוכיח הרשב"ם (ב"ב קלג: ד"ה ת"ש) שרבא אינו סובר כלל זה, שהלכה כרשב"ג. וא"כ לא הוצרך להשמיענו כאן ביחוד שאין הלכה כרשב"ג, כי לשיטתו אין הלכה בדוקא כרשב"ג. וזהו שהקשו 'מאי קמ"ל'. (וכן הראה שם מהרבה מקומות, שהרמב"ם אינו נוקט ככלל זה להלכה, שפסק בהרבה מקומות כנגד דברי רשב"ג המפורשים במשנה. וע"ע בראשונים בב"מ קיד, ובמובא ביוסף דעת ב"ב קעד). ואי משום הא לא איריא, שאף כי רבא עצמו אינו סובר כלל זה, ודאי יש לו להשמיענו שהלכה כחכמים, להוציא מדעות האמוראים שבכ"מ הלכה כרשב"ג, וכדרך שאמר רבא בכתובות עז' 'הלכה כחכמים'.

ג. בהגהות מצפה איתן צידד שהוא רשב"ג שבימי ר' אליעזר.

'שמעתי שהבעלים מפגלין' – האם הבעלים יכולים לפגל כאשר העובד מחשב בפירוש לשמה – ע' בובחים מז.

יש מי שכתב לחדש, (עפ"י דקדוק לשון רש"י), שדוקא לענין מחשבת-פסול כגון פיגול, יכולים הבעלים לפסול, אבל מחשבת שלא-לשמה, שענינה העדר מחשבת 'לשמה', (ע' במובא בובחים ג, ועוד) – אין הבעלים יכולים לפסול, שהרי קיימת מחשבת 'לשמה' של הכהן. עפ"י קובץ ענינים.

דף לט

'השוחט את הבהמה לזרוק דמה לעבודת כוכבים... ריש לקיש אמר מותרת' – ומודה ריש לקיש שחייב מיתה בשחיטה זו. (סנהדרין סא.). ראה בתוס' כאן שני הסברים בדבר. ובאור דבריהם – ע' במובא בסנהדרין שם מאגרות משה אה"ע ח"א נ.

– מקשים (ע' בראשונים לעיל יד; ד"ה איזהו; ובע"ז לד: ובסנהדרין סא; שטמ"ק זבחים י, אות א, ועוד), והלא שחיתת מומר-לעכו"ם היא, ומדוע הבהמה מותרת? ותרצו, שע"י פעם אחת אינו נעשה מומר, הואיל ולא הורגל בכך. והכוונה, שאין נעשה מומר אלא באדם שמוחזק בעבירה. (עפ"י רעק"א – יו"ד ב). ולכאורה היא תלוי הדבר במחלוקת רבי ורשב"ג בכמה פעמים נוצרת החזקה, בפעמיים או בשלש פעמים (לקוטי הר צבי – זבחים שם).

ואולם הפוסקים נקטו שאפילו בפעם אחת נעשה מומר, אלא שלא נעשה 'מומר' עד לאחר השחיטה האסורה, הלכך לאכול מאותה שחיטה – מותר. (ע' ש"ך יו"ד ב, ב).

ויש פוסקים שכבר בתחילת השחיטה נעשה מומר, אך כאן שהשחיטה עצמה לא היתה לעכו"ם, רק לזרוק דמה לעכו"ם, אפשר שאינו נעשה מומר קודם גמר השחיטה. – ע' עוד במובא לעיל יד. וע"ע אריכות רבה בשו"ת בית זבול ח"א יג-יז, וכן בשבט הלוי ח"ג צח. ע"ע: תוס' ע"ז כו: חדושי הרשב"א כאן; שו"ת מהרי"ק קס.